

۱۴۰۰

سالنامه
نبیپن
راهبردی

شورای همکاری خلیج فارس
در سال ۱۴۰۰
رویدادها و روندها

سالنامه تبیین راهبردی ۱۴۰۰

شورای همکاری خلیج فارس در سال ۱۴۰۰؛ رویدادها و روندها

اندیشکده راهبردی تبیین

نشانی: تهران، اقدسیه، خیابان شهید موحد دانش، خیابان نسترن، پلاک ۳۲، واحد ۷

کد پستی: ۱۹۵۷۶۶۴۷۳۱

تلفن: ۲۶۱۵۳۳۲۹

نمبر: ۸۹۷۷۱۹۶۴

فهرست

روابط کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با جمهوری اسلامی
ایران ۳

آمریکا و شورای همکاری خلیج فارس ۸

شورای همکاری خلیج فارس و رژیم صهیونیستی ۱۰

چشم انداز تحولات شورای همکاری خلیج فارس در سال جدید ۱۲

نتیجه گیری ۱۴

فهرست مقالات ۱۵

هدی یوسفی
کارشناس مسائل قطر

سال ۱۴۰۰ تنش‌ها میان ایران و برخی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس کاهش یافت که به نظر می‌رسد در صورت احیای برجام، این روند تداوم داشته باشد.

مقدمه:

در سال ۱۹۸۱، کشورهای عرب حاشیه جنوبی خلیج فارس، اقدام به تأسیس نهادی باهدف یکپارچگی اقتصادی و نظامی کردند و شورای همکاری خلیج فارس تأسیس شد تا بر مناسبات غرب آسیا در دهه‌های بعد تأثیرگذار باشد. اثرگذاری این شورا بر رویدادهای منطقه، تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند مقابله با ایران، همسویی با ایالات متحده آمریکا و نیز گسترش نفوذ در منطقه قابل واکاوی است. نوشتار حاضر تلاش می‌کند مهم‌ترین تحولات مربوط به شورای همکاری خلیج فارس در سال ۱۴۰۰ را بررسی کند.

روابط کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با جمهوری اسلامی ایران

روابط کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با ایران در سال جاری را می‌توان تحت الشعاع چند عامل اساسی دانست.

نخست- مذاکرات وین

اقتصاد کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بر دو رکن صادرات انرژی و نیز جذب سرمایه‌های خارجی بنا شده است و در هر دو حوزه نیاز اساسی به ثبات و امنیت وجود دارد. امنیت انتقال انرژی از جمله مسائل نو در مطالعات امنیتی است و جذب سرمایه خارجی نیز بدون آنکه محیط امن و با ثباتی وجود داشته باشد ممکن نخواهد بود.

باتوجه به برداشت تهدیدی که همسایگان جنوبی جمهوری اسلامی ایران از این کشور دارند، سازوکاری که بر فعالیت‌های تسلیحاتی ایران نظارت داشته باشد را مطلوب دانسته و لذا برای شکل دهی مذاکرات وین در مسیر مورد نظر خود تلاش بسیاری می‌کنند. در همین راستا، سفرای کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در سال جاری با رابرت مالی، فرستاده ویژه ایالات متحده در امور ایران دیدار کرده و از نگرانی‌های خود راجع به افزایش توانمندی هسته‌ای و موشکی ایران سخن گفتند. این کشورها همچنین خواستار حضور در نشست‌های مربوط به مذاکرات هسته‌ای شدند.

دوم- عادی سازی روابط تهران و ریاض

پس از چند نشست میان مقامات ایران و عربستان سعودی با هدف عادی سازی روابط و پس از چندسال قطع روابط دیپلماتیک، دو کشور اعلام کردند که در ماه های آتی سفارتخانه های دو کشور بازگشایی خواهد شد و روابط دیپلماتیک میان ایران و عربستان از سر گرفته می شود.

این رویداد با تلاش های قطر به عنوان کشوری میانجی و تسهیل گر، در

سطح بالاتری پی گرفته شد. تغییرات در کاخ سفید

نیز کاتالیزور دیگری در تقریب روابط تهران و ریاض

قلمداد می شود. پس از اتمام ریاست جمهوری دونالد

ترامپ، محمد بن سلمان، ولیعهد عربستان، حامی

بزرگی را از دست داد، این امر به علاوه اقدامات علیه

حقوق بشر انجام گرفته چه در داخل عربستان چه

در جبهه های نبرد در یمن و سوریه و غیره سبب شد

تا ولیعهد جوان به فکر بستن پرونده های تهدید آمیز

منطقه ای خود بیفتند. در درجه نخست در جهت پایان

جنگ در یمن اقداماتی را انجام دهد و سپس به احیای روابط خود با کشورهای

چون ایران و ترکیه بپردازد.

عادی سازی روابط ایران با عربستان سعودی به عنوان تأثیرگذارترین کشور

کشورهای جنوب
خلیج فارس زمانی

که آمریکا را ضامن امنیت
خود ندانند، مانند گذشته
در مقابل ایران قرار
نمی گیرند و همکاری با
تهران را ارجح بر منازعه
با آن می دانند چرا که
توانمندی نظامی ایران
را تهدیدی علیه خود
دانسته و تلاش می کنند
تا به جای تنش، حسن
هم جوار را به جای
آورند.

شورای همکاری خلیج فارس و برادر بزرگ این کشورها، مواضع این شورا نسبت به ایران را تحت الشعاع قرار خواهد داد و رویدادی مثبت در جهت همگرایی در خلیج فارس تلقی می‌شود.

سوم- گذار از ایدئولوژی به عملگرایی

بخش عمده‌ای از اختلافات میان کشورها در غرب آسیا، از دیرباز اختلافات ایدئولوژیک بوده است. دین در این منطقه نقشی کلیدی ایفا می‌کند و پیروی از مذاهب متفاوت، اختلافی است که نزاع را نتیجه داده است. بخش مهمی از اختلافات میان ایران و عربستان، بر سر رهبری جهان اسلام بوده است، ریشه تیرگی روابط قطر با عربستان و امارات در حمایت‌های قطر از اخوان المسلمین، در برابر وهابی سعودی بود و به همین صورت بسیاری از منازعات یا تحت الشعاع مذهب و ایدئولوژی بوده و یا حاکمان به وسیله آن اقدامات خود را توجیه نموده‌اند.

در سال‌های اخیر اما آنچه برجسته‌تر از ایدئولوژی بر روابط میان کشورها تأثیر می‌گذارد، منافع است و نه ارزش‌ها. بسیاری از کشورها دریافته‌اند که کسب منافع به‌ویژه از طریق تجارت و همکاری‌های اقتصادی، قدرت و نفوذ آنها را افزایش خواهد داد و در جایگاه بالاتری قادر به دنبال کردن ارزش‌های موردنظر خود خواهند بود. این عملگرایی، به‌ویژه در سیاست خارجی کشورهایی مانند امارات قابل مشاهده است.

در چنین فضایی، کشورها همکاری در زمینه‌های کم تنش را به منازعه درباره مسائل تنش‌زا ترجیح می‌دهند. کشورهای حاشیه خلیج فارس اعم از ایران و شش عضو عرب شورای همکاری، می‌توانند با ایجاد یک همگرایی اقتصادی از منافع تجارت منطقه‌ای بهره‌مند شوند. چنین اقدامی منطقی‌تر از آن است که نوعی مسابقه تسلیحاتی دائمی میان این کشورها وجود داشته و تنها هزینه اقدامات امنیتی را افزایش دهد.

برداشت تهدیدی که ایران و کشورهای شورای همکاری از یکدیگر دارند و نیز دیدگاه‌های متفاوت آنها نسبت به امنیت، سبب می‌شود اختلافات میان کشورها شدت گیرد.

به عبارت دیگر، ایران امنیت خلیج فارس را در عدم حضور کشورهای بیگانه دانسته اما کشوری مانند بحرین، حضور ناوگان پنجم نیروی دریایی ایالات متحده را ضامن امنیت خود در خلیج فارس می‌داند. در چنین حالتی، با وجود تفاوت دیدگاه فاحش نسبت به امنیت، مذاکرات امنیتی امری بیهوده است و تنها به تشدید منازعات منجر می‌شود.

راهکار منطقی در این فضا همان راهکار بکار گرفته شده توسط اتحادیه اروپاست؛ توافق در حوزه‌های پایین دستی و مذاکره بر سر موضوعات کمتر تنش‌آمیز به ویژه اقتصاد و سپس تعمیم همکاری به دیگر حوزه‌ها.

به نظر می‌رسد رویکرد کشورهای حاشیه خلیج فارس نشانگر تمایل برای

همکاری‌های گسترده اقتصادی است و این امر قادر به کاهش تنش‌های نظامی و امنیتی نیز خواهد بود.

چهارم- خروج تدریجی ایالات متحده آمریکا از منطقه

بر اساس روندی که در سیاست خارجی دولت ترامپ آغاز شده بود و در دولت بایدن نیز ادامه یافته است، آمریکا تمایل کمتری برای حضور مستقیم در کشورهای غرب آسیا دارد. خروج بخشی از نیروهای آمریکایی از عراق و نیز خروج تمامی نیروهای ایالات متحده از افغانستان نیز در همین راستا صورت گرفت. آمریکا از طرفی، تمرکز خود را معطوف به شرق آسیا کرده و از طرف دیگر در سال‌های حضور در غرب آسیا، هزینه‌ها و تلفات بسیاری داشته لذا تصمیم‌گیران سیاست خارجی این کشور، کاهش حضور مستقیم در غرب آسیا را مطلوب می‌دانند.

در چنین شرایطی، سیاست‌های موردنظر آمریکا در منطقه و نیز صف‌بندی‌های پیشین، دچار تغییر و تحول می‌گردد. کشورهای جنوب خلیج فارس زمانی که آمریکا را ضامن امنیت خود ندانند، مانند گذشته در مقابل ایران قرار نمی‌گیرند و همکاری با تهران را ارجح بر منازعه با آن می‌دانند چرا که توانمندی نظامی ایران را تهدیدی علیه خود دانسته و تلاش می‌کنند تا به جای تنش، حسن هم‌جواری را به جای آورند.

لذا می‌توان نتیجه گرفت کم‌رنگ شدن حضور آمریکا در خلیج فارس،

آمریکا و شورای همکاری خلیج فارس

ایالات متحده به ویژه پس از وقایع ۱۱ سپتامبر توجه ویژه‌ای به کشورهای غرب آسیا نشان داد. در زمان جرج دبلیو بوش، تمرکز آمریکا علاوه بر مسائل امنیتی بر مسائل سیاسی و ارزشی نیز قرار گرفت و واشنگتن به دنبال گسترش دموکراسی در کشورهای غرب آسیا بود.

در سال‌های بعد، کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، به بازار مطلوبی برای سلاح‌های آمریکایی نیز تبدیل شدند و در یک معامله برد برد، شرکت‌های آمریکایی سالانه میلیون‌ها دلار از فروش اسلحه به این کشورها کسب سود کرده و از طرف دیگر کشورهای جنوب خلیج فارس، آمریکا را حافظ امنیت خود در منطقه می‌دانستند.

با تغییر رویکرد سیاست خارجی آمریکا همان‌طور که گفته شد به تازگی نقش کلیدی غرب آسیا در ملاحظات سیاست خارجی ایالات از بین رفته است، این امر علاوه بر توجه خاص آمریکا به آسیای شرقی، در نتیجه خودکفایی ایالات متحده در تولید نفت و کاهش نیاز به منابع نفتی خلیج فارس نیز بوده است.

با این وجود، روابط نزدیک کشورهای شورای همکاری با ایالات متحده در

حال پیگیری است و به تازگی امیر قطر نیز به آمریکا سفر کرد. سفر امیر قطر به آمریکا علاوه بر این که با هدف تعمیق روابط دوجانبه صورت گرفته بود، اهداف دیگری را نیز دنبال می‌کرد:

بحران افغانستان

قطر در سال‌های اخیر، میزبان مذاکرات آمریکا و طالبان بود که در نهایت به توافق برای خروج نیروهای آمریکایی از افغانستان منجر شد. پس از آن نیز در زمینه کنترل فرودگاه‌ها و مراکز مهم افغانستان برنامه‌ریزی‌هایی لازم است که قطر با هماهنگی ایالات متحده در صدد تدوین و اجرای آن‌ها است.

مذاکرات هسته‌ای

با وجود آن که قطر به صورت رسمی میانجی میان تهران و واشنگتن نیست اما به دلیل آن که به نتیجه رسیدن توافق هسته‌ای را برای امنیت خود ضروری می‌داند برای انتقال دیدگاه‌های ایران به رئیس‌جمهور آمریکا تلاش می‌نماید.

تأمین گاز اروپا

باتوجه به بحران اوکراین و تحریم روسیه و نیز خط لوله انتقال گاز نورد استریم، اروپا با کمبود گاز مواجه خواهد شد چرا که بخش اعظم گاز این منطقه از جانب روسیه تأمین می‌شود. قطر به عنوان دارنده یکی از بزرگ‌ترین ذخایر

گازی جهان باید بخشی از کمبود گاز اروپا را جبران نماید و آمریکا خواهان ایجاد سازوکارهایی است که در صورتی که روسیه را تحریم نماید، اروپا با بحران انرژی مواجه نشود لذا از قطر برای کمک به حل این بحران استفاده می کند.

به طور کلی روابط کشورهای شورای همکاری با ایالات متحده را می توان روابطی نزدیک اما در حال گذار دانست.

شورای همکاری خلیج فارس و رژیم صهیونیستی

با وجود آن که خروج تدریجی آمریکا از منطقه، به عنوان یک پیشران سبب نزدیکی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با ایران خواهد شد، رژیم صهیونیستی پس از عادی سازی روابط با امارات و بحرین، حضور خود در حاشیه خلیج فارس را تثبیت کرده و به مانعی مهم در بهبود روابط کشورهای ایران و امارات بدل گشته است.

کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، هیچ گاه تهدید مستقیمی برای اسرائیل به حساب نمی آمدند. این کشورها بر خلاف مصر و سوریه حتی جنگ مستقیمی با رژیم صهیونیستی نداشتند لذا اسرائیل هیچ گاه آنها را دشمن قطعی به حساب نیاورده و به عنوان کشورهای میانه روی عادی سازی روابط با آنها حساب کرده است.

بالاترين سطح مخالفت كشورهاي شوراي همكاري خليج فارس با رژيم صهيونيستي در ابتكار صلح عربي بود كه عربستان در سال ۲۰۰۲ در نشست سران اتحاديه عرب در بيروت ارائه داد. بر اساس ابتكاري كه عربستان ارائه داده بود و ديگر كشورها نيز آن را پذيرفته بودند، اسرائيل بايد تشكيل يك كشور مستقل فلسطيني به پايتختي بيت المقدس شرقي را به رسميت مي شناخت، به آوارگان فلسطيني اجازه بازگشت به سرزمين شان را مي داد و به مرزهاي قبل از ۱۹۶۷ بازمي گشت و به اين ترتيب به قانون صلح در برابر زمين پاييند مي بود و در مقابل، كشورهاي عرب منطقه نيز اسرائيل را به رسميت شناخته و روابط خود را با اين كشور در تمام ابعاد سياسي، اقتصادي، امنيتي و... به صورت علني برقرار کرده و گسترش مي دادند.

همين ابتكار نيز در دو سال اخير توسط بسياري از كشورها از جمله امارات و بحرين نقض شد و به عادي سازي روابط با اسرائيل پرداختند. اين كشورها بيشتر در قالب استراتژي موازنه تهديد، براي مقابله با ايران به اتحاد با رژيم صهيونيستي روي آوردند.

عربستان، كويت و عمان رويكردی محافظه کارانه تر در پيش گرفتند و در مجامع عمومي كما كان از آرمان فلسطين حمايت مي كنند.

در اين بين قطر پيچيده ترين شكل روابط را با رژيم صهيونيستي دارد. با وجود آن كه حماس در دوحه دفتر سياسي داشته و قطر خود را حامی فلسطين

می‌داند، اما جزو نخستین کشورهایی بود که با اسرائیل روابط اقتصادی برقرار کرد. از آن‌جا که قطر سیاست خارجی منعطفی در پیش گرفته، برقراری روابط با رژیم صهیونیستی به صورت رسمی، روابط دیگر قطر را از جمله مناسبات این کشور

با وجود آن‌که

خروج تدریجی

آمریکا از منطقه، به عنوان

یک پیشران سبب نزدیکی

کشورهای شورای

همکاری خلیج فارس با

ایران خواهد شد، رژیم

صهیونیستی پس از

عادی‌سازی روابط

با امارات و بحرین،

حضور خود در حاشیه

خلیج فارس را تثبیت کرده

و به مانعی مهم در بهبود

روابط کشورهایی چون

ایران و امارات بدل گشته

است.

با ایران را تحت الشعاع قرار می‌دهد؛ لذا مواضع رسمی و غیررسمی حاکمان دوحه در رابطه با تل‌آویو چندان منطبق نیست.

روابط کشورهای شورای همکاری خلیج فارس

با رژیم صهیونیستی در ابعاد مختلفی قابل بررسی

است، ترکیب پتانسیل‌های اقتصادی کشورهای

خلیج فارس با توانمندی نظامی و فناوری اسرائیل،

معامله برد-برد برای دو طرف ایجاد می‌کند. از بعد

امنیتی نیز، مقابله با ایران به عنوان اصل مهمی منافع

کشورهای خلیج فارس و رژیم صهیونیستی را همسو کرده و آن‌ها را بیش از پیش به یکدیگر نزدیک می‌کند.

چشم‌انداز تحولات شورای همکاری خلیج فارس در سال جدید

با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان تحولات پیشرو در شورای همکاری

خلیج فارس را در محورهای زیر خلاصه کرد؛

الف- تلاش برای پایان قطعی جنگ یمن

بحران یمن به باتلاقی برای کشورهای درگیر در آن بدل شده است، نیاز جدی بن سلمان برای پایان جنگ یمن و نیز مذاکرات عربستان با ایران به عنوان یکی از متحدان منطقه ای انصارالله یمن، می تواند منجر به پایان تراژدی یمن شود.

ب- نقش آفرینی پررنگ قطر

پس از توافق العولا و پایان تحریم قطر توسط همسایگان، حاکمان دوحه با اعتماد به نفس بیشتری نسبت به قبل به نقش آفرینی در شورا و منطقه می پردازند. قطر با رشد اقتصادی مثبت در زمان تحریم و نیز با تجربیات موفق در عرصه میانجیگری های منطقه ای و بین المللی اکنون یک بازیگر کلیدی در شورای همکاری خلیج فارس به حساب می آید. این امر با توجه به روابط نزدیک قطر با جمهوری اسلامی ایران و ترکیه، سبب متعادل سازی مواضع شورای همکاری خلیج فارس نسبت به این دو کشور خواهد شد.

ج- بهبود روابط با جمهوری اسلامی ایران

نقش پررنگ قطر به عنوان متحد ایران و نیز مذاکرات صورت گرفته میان تهران و ریاض، سبب بهبود روابط شورا با ایران خواهد شد.

د- گسترش روابط اقتصادی با رژیم صهیونیستی

روابط کشورهای چون امارات و بحرین با رژیم صهیونیستی رو به گسترش تصور می‌شود. عربستان نیز به سوی عادی سازی روابط خود با رژیم صهیونیستی گام‌هایی برداشته اما کماکان در سیاست‌های اعلامی خود بر دفاع از آرمان فلسطین اصرار دارد. با این وجود به نظر می‌رسد روابط اقتصادی کشورهای عضو شورا با اسرائیل چه به صورت علنی و چه غیر علنی، گسترش خواهد یافت.

نتیجه گیری

دیپلماسی فعال در قبال همسایگان یکی از ارکان کلیدی سیاست خارجی در دولت جدید جمهوری اسلامی ایران است. نفوذ منطقه‌ای و بین‌المللی یک کشور بدون وجود روابط نزدیک میان آن کشور با همسایگان خود، منجر به تأمین منافع نخواهد شد. با وجود فراز و فرودهای بسیار در روابط میان ایران و شورای همکاری خلیج فارس، اکنون با رویکردی پراگماتیستی می‌توان تنش‌های موجود را کنترل کرده و همگرایی مطلوبی در خلیج فارس ایجاد کرد، لزوم این امر به ویژه در زمانی که رژیم صهیونیستی به دنبال افزایش عمق استراتژیک خود تا مرزهای ایران است، بیش از پیش احساس می‌شود.

فهرست مقالات

انديشكده راهبردي تبين با نگارش مقالات و يادداشت‌هاي متعددي در سال ۱۴۰۰ تلاش كرد تا تصويري همه‌جانبه، موشكافانه و واقع‌گرايانه از تحولات شوراي همكاري خليج فارس ارائه دهد. در زير فهرست مقالات منتشرشده در سال ۱۴۰۰ به همراه پيوند دسترسي به آنها آمده است كه مي‌تواند مورد استفاده پژوهشگران و مخاطبان گرامي قرار گيرد.

روابط با قطر و ضرورت توجه به ديپلماسي اقتصادي كارآمد

<http://tabyincenter.ir/45365/slider/>

شكست عربستان در مارب؛ نگراني آمريكا و رژيم صهيونيستي

<http://tabyincenter.ir/44530/slider/>

رويکرد امنيتي آمريكا در خليج فارس؛ تداوم يا گسست؟

<http://tabyincenter.ir/44700/slider/>

رويارويي ايران و آمريكا در دريای عمان؛ روايت‌ها و پيامدها

<http://tabyincenter.ir/44492/slider/>

Persian Gulf Cooperation Council in 1400: events and trends
شورای همکاری خلیج فارس در سال ۱۴۰۰
رویدادها و روندها

از شبکه های اجتماعی

نشانی ما در شبکه های اجتماعی:

@Tabyincenter

www.tabyincenter.ir